

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ
СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ”

(для спеціалістів)

Київ 2005

Підготовлено кандидатом історичних наук *Ю. О. Шиловим*

Затверджено на засіданні кафедри українознавства
(протокол № 4 від 21.12.04)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Шилов Ю. О. Навчальна програма дисципліни “Україна в контексті світової цивілізації” (для спеціалістів). — К.: МАУП, 2005. — 24 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Україна в контексті світової цивілізації”, вказівки до виконання реферату, теми рефератів (контрольних робіт), контрольні питання, а також список рекомендованої літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2005

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Історія України, її культура є частиною надбання загальнолюдської цивілізації. Необхідно знати справжню значущість і співвідношення всіх її частин. Між тим вони досить часто викривлені внаслідок політичної заангажованості, залежності науки, національних традицій тощо. Від цього страждає, врешті-решт, все людство, оскільки неправдиво відображена науковцями картина буття закладає хиби політичних курсів, які згодом призводять до смертоносних конфліктів. Україна винятку не становить. Над її історією та культурою тяжіють доктрини, що протягом тисячоліття нашарувалися внаслідок чужинського володарювання: варягів, татар, поляків, росіян, євреїв. Настав час досягнути істини — задля щастя не лише українців, а й інших народів.

Нині в академічній історіографії співіснують, нерідко переплітаючись, дві традиції, котрі умовно можна назвати офіційною і дослідницькою. Перша обмежує свої ідейно-методологічні засади творами давньогрецького “батька історії” Геродота, православного монаха-літописця Нестора, “придворною наукою” часів царату та ленінізму; в незалежній Україні вона представлена провідними авторами офіційних видань історії країни. Друга традиція спирається на історичні джерела та їх розробки, незважаючи на відповідності чи невідповідності ідеологічним напрямам політично-державо-творчих процесів; саме цієї лінії дотримується навчальна програма “Україна в контексті світової цивілізації”.

Програма спрямована на підготовку майбутніх фахівців, які зможуть керувати (або принаймні самостійно орієнтуватися) змінами політичних курсів, дотримуючись при цьому генеральної лінії об’єктивних процесів. Це будуть фахівці-патріоти, які вбачатимуть місце й перспективи держави в контексті світової цивілізації.

Навчальна програма розроблена на основі наукових досягнень вітчизняних та зарубіжних істориків, культурологів, філософів тощо. При цьому увага акцентується на найменш вивченому, проте політично-релігійно найбільш викривленому періоді виникнення і базового формування цивілізації (=державності), пропонується метод хронологічно-проблемного викладення навчального матеріалу на принципах природно-супільного історизму.

Основні завдання курсу:

- розширення й поглиблення у студентів знань з історії України, індоєвропейської спільноти народів, Євразії;

- висвітлення взаємозумовленості обсягу та якості наукових джерел і висновків та реконструкції минувшини;
- аналіз взаємозв'язків наукових і політичних доктрин, послідовності їх розвитку;
- закладення основ розуміння сучасності та передбачення майбуття з позиції минувшини і об'єктивного історизму;
- формування етнічної та національної свідомості;
- утвердження патріотизму з урахуванням іноземного оточення та їх інтересів.

Програмою передбачено творчу і самостійну роботу студентів з вивчення курсу історії України в контексті світової цивілізації. Після вивчення дисципліни студенти пишуть наукові реферати та складають залік. Критерії оцінювання здобутих знань: науковий рівень знання джерел та історіографії, логіка й аргументація викладення знань, вільне володіння знаннями, їх системність і переконливість, актуалізація, активність студента на заняттях і в самостійній роботі.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни
“УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ”

№ пор.	Назва розділу і теми
1	2
	<i>Вступ. Україна в контексті світової цивілізації як навчальний курс</i>
	<i>I. Давня історія загалом і України зокрема</i>
1	Початок історії та його дослідження
2	Проблема походження слов'ян
3	Сучасний стан розробки проблеми
	<i>II. Літопис Шу-Нун</i>
4	Кам'яна Могила — прадавній Шу-Нун
5	Дослідження Кам'яної Могили
6	Історію поглиблено на 15 тисячоліть
	<i>III. Зародження цивілізації</i>
7	“Велика неолітична революція”
8	Виникнення “індоєвропейців”
9	Індоєвропейська цивілізація

1	2
	<i>IV. Аратта — найперша держава</i>
10	Основи державності
11	Розквіт Аратти
12	Аратта й Шумер
	<i>V. Аріан, родич і сусід Аратти</i>
13	Хто такі арії?
14	Рання історія аріїв
15	Від Аратти й Оріяни — до Дандарії й Арсанії
	<i>VI. Гіперборея — “Надпівнічна країна”</i>
16	Аполлон і його небесна родина
17	Гіперборейці Пелазг, Атлант та інші
18	Маршрутом аргонавтів та Одиссея
	<i>VII. Походження слов’ян</i>
19	Глибини історичної пам’яті
20	Коли з’явилися слов’яни?
21	Що означають назви (У)Країна і Русь ?
	<i>VIII. Західне розселення слов’ян</i>
22	Русь і (в)енети
23	Сколоти і кельти
24	Венеди, анти, склавини
	<i>IX. Східне розселення слов’ян</i>
25	Оріяни, боруси, сло(а)в’яни
26	Кіммерійці і скіфи
27	Кияни — індоєвропейська династія
	<i>X. Утворення Київської Русі</i>
28	Заснування літописного Києва
29	“Вся Земля наша добра...”
30	Заповіти волхвів
	<i>XI. Актуальність давньої історії України</i>
31	Національна ідея
32	Національне і загальнолюдське
33	Сутність слов’янської цивілізації

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни
“УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ”

Вступ. Україна в контексті світової цивілізації як навчальний курс

Мета і завдання курсу “Україна в контексті світової цивілізації”. Історія України — частина загальнолюдської цивілізації. Типологія цивілізацій. Джерела та історіографія. Причини викривлення в розумінні дійсності. Дві традиції розуміння історії країни: офіційна й дослідницька. Принцип “історичної пам’яті народу”. Методологія об’єктивного світорозуміння.

Література [6; 17; 19; 22; 28; 30; 38; 44; 47; 57; 58; 70; 75; 80]

Розділ I. Давня історія загалом і України зокрема

Тема 1. Початок історії та його дослідження

Доісторична, або первісна минувшина. “Історичний матеріалізм”. Поняття про спільний початок цивілізації, писемності, історії. Факти виникнення календарів і протописемності. Причини виникнення “протоісториків” (близько 21 тисячоліття тому) у верхньому палеоліті. Справжній початок історії. Хронологія та періодизація історії. Давня історія.

Література [6; 19; 21; 31; 40; 51; 74]

Тема 2. Проблема походження слов’ян

Хто такі *слов’яни*? Етногенеза та її етапи. Античні автори про походження слов’ян та їхніх пращурів. Свідoctва вавілонян, греків, римлян і візантійців про найдавнішу писемність слов’янських народів. Початки історії до-, прото- і праслов’ян. Язичницька та церковна історіографія про появу слов’ян. Зарубіжна (італійська і французька) історіографія XVI–XVIII ст. Німецькі та вітчизняні історики XVIII ст. Вітчизняна історіографія XIX–XX ст. Особливості “історичного матеріалізму”.

Література [8; 19; 28; 32; 37; 45; 46; 53; 58; 61; 66; 73; 77; 81]

Тема 3. Сучасний стан розробки проблеми

Дослідники радянської доби: Б. Д. Греков, Б. О. Рібаков, В. М. Даниленко, О. М. Трубачов, Л. М. Гумільов, Д. С. Лихачов та ін. Пострадянські археологи й історики: В. О. Сафронов, О. І. Асов, Ю. О. Шилов, М. О. Чмихов, Л. Л. Залізник, Ю. В. Павленко, П. П. Толочко, А. Г. Кузмін, А. Г. Кифішин, С. І. Наливайко. Узагальнювально-концептуальні монографії останнього десятиліття.

Література [6; 14; 19; 22; 28; 38; 46; 47; 66; 67; 79; 82]

Розділ II. Літопис Шу-Нун

Тема 4. Кам'яна Могила — прадавній Шу-Нун

Місцезнаходження, походження та сучасний стан кургану Кам'яна Могила. Легенди про походження святині. Літопис Кам'яної Могили.

Література [3; 40]

Тема 5. Дослідження Кам'яної Могили

Початок дослідження пам'ятки у XVIII–XIX ст. Дослідники XX ст. Відкриття В. М. Даниленком і Б. Д. Михайловим писемності Кам'яної Могили. Дослідження Ю. О. Шилова.

Література [3; 21; 31; 40; 87]

Тема 6. Історію поглиблено на 15 тисячоліть

Відкриття в 1963–1965 рр. протошумерської писемності Подунав'я Н. Власою й А. Фалькенштейном. Монографії А. Г. Кифішина “Древнее святилище Каменная Могила” (М.; К., 2001) і Ю. О. Шилова “Джерела витоків української етнокультури” (К., 2002).

Література [14; 21; 30; 31; 46; 47; 53; 80]

Розділ III. Зародження цивілізації

Тема 7. “Велика неолітична революція”

Узагальнення Г. Чайлдом археологічних відкриттів на Близькому Сході у XIX — першій половині XX ст. Революційний перехід від привласнюючого (мисливство, збиральництво) до відтворюючого господарства (скотарство, хліборобство) у IX–VII–III тис. до н. е. Дослідники

протоміст Анатолії: Дж. Мелларт та В. О. Сафронов. Відкриття взаємозв'язків анатолійського Чатал-Гуюка й задніпровської Кам'яної Могили: В. М. Даниленко, А. Г. Кифішин.

Література [20; 25; 46; 74; 88]

Тема 8. Виникнення “індоєвропейців”

Відкриття на межі XVIII–XIX ст. “індоєвропейської мовної спільноти”: що це таке? “Індоєвропейці” й арії. Дослідницькі пошуки прабатьківщини. Науковий і політичний аспекти пошуків. Дослідники другої половини XX ст.: В. Георгієв, В. М. Даниленко, М. Д. Андреев, О. М. Трубачов, В. В. Іванов і Т. В. Гамкрелідзе, В. О. Сафронов і Н. О. Николаєва, Ю. О. Шилов.

Література [12; 20; 25; 46; 57]

Тема 9. Індоєвропейська цивілізація

“Світло зі Сходу” чи з Заходу? Праця В. М. Даниленка “Індоєвропейские цивилизации” (1989) й подальші дослідження В. О. Сафронова. А. Г. Кифішин: “Геноструктура догреческого и древнегреческого мифа” (1990). Проблеми етнічної належності “трипільців”, хаттів, араттів, шумерів. Позиції Ю. О. Шилова та співробітників Інституту археології НАН України. “Генезис цивилизации” (1998–2002) Д. Рола.

Література [47; 57; 81; 88; 90]

Розділ IV. Аратта — найперша держава

Тема 10. Основи державності

Цивілізація у розумінні істориків та археологів. Цивілізація як “державність”. Ознаки державності з позицій “історичного матеріалізму”. Відкриття Ю. О. Шиловим докласової, обцивної цивілізації; невідомі раніше ознаки. Аратта (“трипільська” та інші археологічні культури) — найперша у світі держава.

Література [46; 47; 51; 57; 81]

Тема 11. Розквіт Аратти

Гіпотеза А. Г. Кифішина про праАратту мисливців за мамонтами. Виникнення держави Аратти близько 6200–7000 рр. до н. е. в Дунайсько-Дніпровському регіоні. Причини виникнення. Писемні свідчення та ареал етнокультурних зв'язків, їх пра- й індоєвропейська належність.

Археологічна культура Кукутені-Трипілля як відображення апофеозу Аратти. Генезис Аратти — Шумеру — Єгипту (за Д. Ролом та ін.).

Література [6; 24; 29; 31; 41; 44; 51; 61; 81; 88]

Тема 12. Аратта й Шумер

“Всесвітній потоп” (чи потопи?) і непевність його геологічного й історичного датувань у межах VII–IV–II тис. до н. е. Легенди й факти виникнення Шумеру внаслідок Потопу. Аратти I–III: Дунайсько-Дніпровський, Закавказький, Пенджабський регіони первинного формування та перших розселень “індоєвропейців”. Свідoctва про Аратту як праатьківщину Шумеру. Спорідненість і відмінності позицій Г. Кларка, Л. Силенка, Ю. О. Шилова, Д. Рола. Позиції Л. Л. Залізняка та М. Ю. Відейка. Індоєвропейська чи семітська належність Аратти: наукові дані та політичні спекуляції.

Література [6; 28; 51; 58; 80; 81]

Розділ V. Аріан, родич і сусід Аратти

Тема 13. Хто такі арії?

Свідoctва індоєвропейських Вед, слов’янської “Влес-книги”, давньогрецької “Історії” Геродота та ін. Арії як народ у складі “індоєвропейської спільноти”. Дослідники у пошуках праатьківщини аріїв: з Індії в Європу (К. Ріггер, М. К. Реріх, П. Кречмер) чи навпаки (Г. Чайлд, В. Георгієв, О. М. Трубачов, Ю. О. Шилов, В. О. Сафронов)? Інші гіпотези (Е. А. Грантовський; В. Ф. Генінг, О. Є. Кузміна). “Прародина ариєв” (1995) та інші дослідження Ю. О. Шилова. Причини протидії колег з Інституту археології НАН України та підтримки академіків РАН (О. М. Трубачова, Б. О. Рибаківа).

Література [23; 50; 57; 78]

Тема 14. Рання історія аріїв

Ведичні арії за писемними (Ф. Кейпер, Т. Я. Єлізаренкова, В. С. Семенцов) та археологічними даними (за Ю. О. Шиловим, В. О. Сафроновим, Л. С. Клейном, В. Ф. Генінгом). Аратта і Аріан української Наддніпрянщини. Формування курганного обряду й двох перших (доіндійських) міфоритуальних верств Ріг-Веди.

Література [36; 50; 57; 78; 81]

Тема 15. Від Аратти й Оріяни — до Дандарії й Арсанії

Спорідненість міфоритуалів Трипілля та основ найдавніших курганів України. Усатівська і середньостогівська, кемі-обинська та ямна, катакомбна й інгульська, зрубна і сабатинівська археологічні культури — відображення етноісторичного розвитку араттів і аріїв IV–II тис. до н. е. Спадкоємність етнокультур оріян, аріїв, кіммерійців, скіфів, сарматів, русичів Північного Причорномор'я III тис. до н. е. — I тис. н. е. (за даними мовознавства, етнології, археології, антропології, а також за свідцтвами “Влес-книги” тощо). Дослідження О. М. Трубачова, Ю. О. Шилова, С. І. Наливайка 1976–2004 рр. Аратта — Арта — Арсанія та Дандарія(-ака) — Палакій — Київ VII тис. до н. е. — I тис. н. е.

Література [8; 9; 26; 33; 35; 43; 44; 58; 65; 78; 81]

Розділ VI. Гіперборея — “Надпівнічна країна”

Тема 16. Аполлон і його небесна родина

Генеza образу Аполлона в античній міфології I–II тис. до н. е. (за О. Ф. Лосевим). Гопала — Купала — Аполлон та ін. індоєвропейські втілення сузір'я Тельця (за М. О. Чмиховим, Ю. О. Шиловим, С. І. Наливайком). Родинне оточення “гіперборейця Аполлона” як відображення календарного канону святилищ-обсерваторій (майданів) V–II тис. до н. е. Майдани українців та індусів, айдани іранців і лабіринти, “ротонди” і “хенджі” Західної Європи. Мандрівні “служителі Аполлона” античних часів як залишки індоєвропейської традиції жрецького обслуговування майданів.

Література [2; 21; 29; 39; 53; 68; 81; 84; 89]

Тема 17. Гіперборейці Пелазг, Атлант та інші

Допотопні “географ” Атлант та “прапращур” Пелазг у найдавнішій міфології греків (за систематизаціями О. Ф. Лосєва та А. Г. Кифішина). Легенди про Атлантиду й Потоп у викладенні Платона та Діодора. Генеza Гіпербореї в античній міфології I–II тис. до н. е.: від Північного Причорномор'я до Британії та Заполяр'я. Гіперборея-Арктида в легендах, історіографії XIX–XX ст. (Б. Г. Тилак, У. Уоррен, Г. Вірт), у сучасних наукових дослідженнях (М. О. Чмихов, Ю. О. Шилов) та політичних спекуляціях (Н. Р. Гусєва, О. Дугін).

Література [2; 13; 27; 29; 39; 73; 81; 83; 90]

Тема 18. Маршрутом аргонавтів та Одиссея

Чому давні греки розміщували свій Аїд (царство мертвих) за Боспором Кіммерійським (Керченською протокою), на дні Меотиди (Азовського моря)? “Всесвітній потоп” і острів Еа (кінцевий пункт мандрів аргонавтів та Одиссея) навпроти Боспора Кіммерійського. Міфокалендарні мандри Геракла; легендарні відвідини Трої, Гілеї (понизя Дніпра) та Атлантиди. Меотська прабатьківщина Еака й Ахілла. Острів Левка (Зміїний) як поріг Аїду й місцезнаходження душ найвидатніших героїв Троянської війни кінця II тис. до н. е. Таємниця Золотого Руна. Одисса — Одиссея — Одещина. Троя-Іліон та Гелон-Голунь (“Більське городище” на межі Полтавської, Сумської, Харківської областей України). “Земля та віки Трояні” давньоруських легенд.

Література [15; 31; 39; 40; 81; 83]

Розділ VII. Походження слов'ян

Тема 19. Глибини історичної пам'яті

Академічна традиція та новаторство академіка Б. О. Рибакова (Язычество древних славян. — М.: Наука, 1981) у визначенні початку історії будь-якого народу і слов'ян зокрема. Чому слов'яни пам'ятають про мамонтів (які вимерли в Європі близько 14 тисячоліть тому)? Геолого-екологічне, археолого-лінгвістичне та етнологіко-побутове пояснення історичного сягання “Влес-книгою” тощо глибини в 20–21 тисячоліття. Історична пам'ять народу та наукові методи її розкриття.

Література [10; 11; 16; 42; 44; 46; 53; 61; 73; 81]

Тема 20. Коли з'явилися слов'яни?

Загальнолюдська, до- та євразійська епохи розвитку населення Європи 40–10-тисячолітньої давнини. До-, прото-, праїндоевропейські етапи VIII–III тис. до н. е. Пращури слов'ян як втілення етнокультурного ядра генези “індоевропейців”. Індоевропейське ядро та держава Аратта. Кінець апофеозу Аратти (2750–2250 рр. до н. е., за датуваннями трипільської археологічної культури) та початок етноісторичного самоусвідомлення слов'ян (2300–1700 рр. до н. е., за археоастрономічними датуваннями тандему Сварога-й-Дажбога, Сонячного зодіаку на чолі з Тельцем — відображеному в майданах, календарній орнаментичі тощо). Виникнення на межі II–I тис. до н. е. союзу племен, що називався

сла(о)в'янами (за “Влес-книгою”). Поширення цього етноніму у споріднених середовищах оріан і борусів, (в)енетів, сколотів, кіммерійців, таврів та інших з кінця II тис. до н. е. до початку I тис. н. е. “Повість врем'яних літ” Нестора-літописця про походження слов'ян. Офіційна позиція академічної науки та новаторство (1976–2003) академіків Б. О. Рибаків і О. М. Трубачова. “Истоки славянской цивилизации” (2004) Ю. О. Шилова.

Література [8; 19; 28; 32; 37; 45; 53; 66; 67; 77; 81]

Тема 21. Що означають назви (У)Країна і Русь ?

Слов'янські Веди та “Велесова книга” про походження (У)Країни й Русі. Хто такі *укри* та *русичі*? Поліцентричність етнотериторіальних утворень під назвами Україна, Русь тощо. Збирання цих утворень жерцями та воїнами слов'янського світу у II тис. до н. е. — I тис. н. е. Науково-політичні позиції щодо розуміння та висвітлення процесу державотворення. Узагальнення двох головних позицій в монографіях Ю. В. Павленка “История мировой цивилизации” (К., 2002) та Ю. О. Шилова “Истоки славянской цивилизации” (К., 2004).

Література [8; 34; 35; 45; 48; 58; 64; 66; 81]

Розділ VIII. Західне розселення слов'ян

Тема 22. Русь і (в)енети

Оріяна (Орісса) й Борусія Дністро-Дніпровського регіону як спадкоємці Аратти. Острів Еа (Айван) аргонавтів та Одиссея; енети та вани. Переселення енетів на чолі з Пілемоном до Малої Азії. Переселення до Троади й Етрурії. Троянська війна кінця II тис. до н. е. та переселення енетів на чолі з Енеєм і Антенором. Італійська Расія енетів. “Влес-книга” про Руса, сина Богомира. Русичі Прибалтики й Північного Причорномор'я на межі I тис. до н. е. — I тис. н. е. Участь прибалтійських венетів у формуванні Київської Русі.

Література [8; 19; 32; 45; 47; 66; 77; 81]

Тема 23. Сколоти і кельти

“Історія” Геродота (V ст. до н. е.) про сколотів і кельтів. Відповідності та доповнення у “Влес-книзі”. Геродотівська легенда про походження сколотів. Скіфи-орачі, борисфеніти та ін. Б. О. Рибаків, О. М.

Трубачов, О. І. Тереножкін про археологічні й лінгвістичні відповідності скелотам-слов'янам. “Бастарн, син Славена та Сківа”. (Г)Алазони — гали — галичани.

Література [8; 13; 14; 52; 59; 81]

Тема 24. Венеди, анти, склавини

“Готика” Іордана (VI ст.), інші писемні джерела про слов'янські народності середини I тис. н. е. Родовід і родичі венетів: вандалі, варги та ін. Нашестя готів. Розп'яття ними (375 р.) Божа та 70 старійшин. Нашестя гунів і союз (450–453 рр.) Кия з Аттилою. “Край Антів та Скуфь Києва”. Анти на чолі слов'янського союзу племен 410–602 рр. Нашестя аварів і хазар у VI–VII ст. Сколоти — склавини — слов'яни. “Велесова книга” та “Повість врем'яних літ” про історію слов'ян до Аскольда і Дір(ос)а: західна лінія розвитку.

Література [8; 19; 37; 64; 66; 77; 81]

Розділ IX. Східне розселення слов'ян

Тема 25. Оріяни, боруси, сло(а)в'яни

“Велесова книга” та “Повість врем'яних літ” про історію слов'ян до Аскольда і Дір(ос)а: східна лінія розвитку. Хто такі оріяни й боруси. Оріяна, Орісса, Одісса “Махабгарати” та Одещини (за О. М. Трубачовим і С. І. Наливайком). Борустан — Борисфенос — Борисфен (за О. М. Трубачовим і А. Г. Кифішиним). Творчість Ю. П. Миролубова. “Влес-книга” про отця Орія та його синів.

Література [2; 8; 35; 81]

Тема 26. Кіммерійці і скіфи

Дві гілки генези аріїв (“індо-іранців”). “Кіморії — то отці наші” (за “Влес-книгою” та перепискою волхвів Новгородчини) і відкриття О. М. Трубачова (Indoagica в Северном Причерноморье. — 1976–1999). Скіфи у трактуванні Геродота та “Влес-книги”. Ці та інші писемні джерела про походи кіммерійців і скіфів на Близький Схід, їх відносини у Північному Причорномор'ї VI–III ст. Родичі: меоти, (с)інди, таври; савромати й сармати. Найпізніші згадки про кіммерійців і скіфів I тис. н. е. Античні автори про Дандарію-Дандаку VI ст. до н. е. — IV ст. н. е.

Література [3; 8; 13; 35; 48; 52; 59; 63; 64; 81]

Тема 27. Кияни — індоєвропейська династія

Дандака — Палакій — Київ: “Жезлоносці” араттів, аріїв (індоіранців), слов’ян VII тис. до н. е. — I тис. н. е. Аратто-шумерська міфологема *Ki-Anu* та індоєвропейська система майданів; жерці *kei* тощо. Тежки *Києва* в Шумері, Єгипті, Індії, Ірані та в Європі. Кіммерійсько-мідійський правитель Кіаксар — Кий(ок)-цар. Кейаніди й Ахеменіди; першопричина походу перського царя Дарія на Скіфію. Споріднені легенди слов’ян (“Влес-книга” і “Повість врем’яних літ”), індійців та вірмен (“Хроніка Тарона”) кінця II тис. до н. е. — початку II тис. н. е.: брати Кий, Щек, Хорив та Куар, Мелтей, Хоріан. Династія Киян та Київ до Аскольда і Рюриковичів. *Кияни* козацьких легенд.

Література [8; 33; 36; 43; 44; 65; 81; 83]

Розділ X. Утворення Київської Русі

Тема 28. Заснування літописного Києва

20-тисячолітня праісторія Києва: археологія й легенди. Свідectва античних і візантійських авторів; торгові поселення слов’ян “зарубінецької археологічної культури” на межі I тис. до н. е. — I тис. н. е. Літописна легенда про полянського князя Кия, двох його братів та сестру; відповідності у готських легендах Прибалтики. Заснування міста Києва у 430 р. 1500-річний ювілей столиці на партійне замовлення (академіку Б. О. Рибаківу — з передорученням кандидатів історичних наук П. П. Толочу).

Література [8; 19; 27; 34; 45; 55; 59; 81]

Тема 29. “Вся Земля наша добра...”

“Норманська теорія” на замовлення царя Петра I німецьким історикам. Варги (варяги) і рароги (звідкіля Рюриковичі) — слов’янські племена Південно-Східної Прибалтики (Венедського, згодом Руського моря). Слов’янські *варяги* та германські *вікінги*. Військово-торговельний шлях “із Варяг в Греки”. Рюрик і Аскольд як ватажки дружинників, найманців міщан і купців. Князювання (860–882) Рюрика в Новгороді, Аскольда в Києві. Політично-релігійні відносини Аскольда з Візантією та перші хрещення Русей (Таврійської й Київської). Місія Кирила і Мефодія.

Література [8; 19; 34; 45; 55; 64; 81]

Тема 30. Заповіти волхвів

Про що умовчує вчений монах Нестор-літописець. Відношення авторів “Влес-книги” до Аскольда та першої спроби хрещення киян. Провидці й державотворці. Закономірність конфлікту жерців та воїв — правителів державних (цивілізованих) суспільств общинного та класового типів. Релігія як державна ідеологія. Православна віра — общинна віра; християнська віра — віра рабів і рабовласників. Двоєвір’я; суперечності, співіснування та злиття вір (за “Язычеством Древней Руси” Б. О. Рибаківа та ін.). Аріанський напрям хрещення Візантії імператором Костянтином, а Русі — князем Володимиром (за “Началом Руси” А. Г. Кузміна та ін.). Інші напрями християнської релігії. Циклічність-пульсація-обертання розвитку Русі та всіх інших цивілізацій (і всього); “язичництво” (приблизно до 988 р.) і “неоязичництво” (приблизно з 1875 р.) як синкретичні стани культури, розмежовані періодом її ж поляризованого стану.

Література [4; 8; 34; 53; 54; 58; 59; 61; 81; 83]

Розділ XI. Актуальність давньої історії України

Тема 31. Національна ідея

Відлуння Льодовика та мамонтів в етнокультурі слов’ян-українців. Від міст Аратти й могил Аріану — до соборів Русі та мегаполісів України. Одвічні та християнські святині українських етносу й нації: від *Берегині* (приблизно з 7000–6200 рр. до н. е.) — до *Оранти* (1037 р.) та *Матері-України* (2003 р.). Генеза православ’я у IX–XVII–XXI століттях. Прапор, герб, гімн, ідея — святині та атрибутика нації. “Підіймаючи святині України — посприяємо людству. Мудрість, братерство, наснага!”.

Література [8; 11; 22; 25; 34; 35; 38; 45; 53; 55; 58; 59; 62; 67; 76; 79; 82]

Тема 32. Національне і загальнолюдське

Національна *форма* — історичний *зміст* — загальнолюдська *сутність*. Архетипи (за К. Г. Юнгом, Ф. Б. Я. Кейпером, Ю. О. Шилівим) як природне підґрунтя культури; закономірності її подальшого формування. Життєдайність і смертоносність у культурі — то прояви всесвітніх “+” і “-”. Мистецтво “зняття суперечностей” та культуротворчий ін-

ститут Спасительства. Дохристиянські Спасителі (за Дж. Фрезером), їх ремінісценції в українській культурі (за Н. М. Велецькою й Ю. О. Шилевим). Історична постать та релігійний канон Христа-Спасителя.

Література [6; 8; 22; 28; 31; 32; 47; 64; 81; 82; 83; 84; 89]

Тема 33. Сутність слов'янської цивілізації

Слов'яни — прямі спадкоємці Аратти, найпершої держави-цивілізації світу. Арійсько-слов'янські міграції та індійські Аратта — Бгарата. Общинний устрій Аратти як основа Звичаєвого права селян (і козаків, ніхангів). Язичництво та хрещення цивілізованої Європи. Чи може бути життєдайною (“+”) ідея *кінця світу*? Європейський шлях подолання смертоносної (“-”) тенденції розвитку: епохи Відродження, Реформації, Просвіти (XV–XVIII ст.). Звичаєва “Конституція” (1710 р.) гетьмана П. Орлика — взірць наступних конституцій цивілізованого світу. Відкриття (О. П. Блаватська, Вівекананда, родина Рерихів, Ю. О. Шілов) доантичної, індоєвропейської першооснови Відродження. Неоправослав'я (неоязичництво) — завершення циклу епох (IV–XV–XXI ст.) синтезу індоєвропейської та семітської цивілізацій. Слов'яни як зосередження життєдайності (“+”) загальнолюдської цивілізації. Закономірність спроб нищення (“-”) слов'янської, зокрема української, етнокультури протягом XX і попередніх століть. Не кара, а проба на міцність. Сучасний стан і перспектива слов'янської цивілізації.

Література [11; 18; 41; 46; 53; 61; 66; 74; 81; 89]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ РЕФЕРАТУ

Реферат (контрольна робота) передбачає ознайомлення студентів з історичними джерелами та спробу їх дослідження на підставі підручників, навчальних посібників і наукової літератури. Виконанню передують складання плану, який окреслює розгляд кількох взаємопов'язаних питань за обраною темою, починаючи з історіографії теми. В головній частині роботи викладаються основні напрями попередніх досліджень і висловлюється ставлення автора до них. В заключній частині формулюються власні висновки. Робота закінчується списком використаної літератури, музейних експозицій та пам'яток.

Обсяг реферату — 10–15 друкованих аркушів формату А4.

Теми рефератів можна використовувати для усних дискусій.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ (КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ)

1. Зображення та письменна Кам'яної Могили.
2. Північно-причорноморські витоки *індоєвропейського епосу*.
3. Етапи формування *індоєвропейської спільноти народів*.
4. Проблема витоків слов'янської історії.
5. Глибини історичної пам'яті слов'ян.
6. Образ *мамонта* в слов'янському фольклорі та орнаментіці.
7. Початок календарного відліку історії слов'ян.
8. Дохристиянська писемність та література слов'ян.
9. Проблема спорідненості *араттів* і *слов'ян* із Трипіллям.
10. Ознаки Аратти й наступних цивілізацій (держав).
11. Археологічні культури, що відображають державу Аратту.
12. Особливості державного ладу Аратти.
13. *Аратти* I–III — Наддніпрянщини, Закавказзя, Пенджабу.
14. “Всесвітній потоп”. Аратта й Шумер.
15. *Арієзнавство*: наука й політика.
16. Лінгвістичні та археологічні пам'ятки *аріїв*.
17. Формування *арійської спільноти племен* у VI–III тис. до н. е.
18. *Ведичні* міфоритуали курганів степової України.
19. Східні походи праслов'ян і слов'ян у VI–I тис. до н. е.
20. Витоки легенди про трьох братів — *Кия, Щека, Хорива*.
21. Арійські племена й народності II тис. до н. е. — I тис. н. е.
22. Етапи формування слов'ян: енети — венеци.
23. Походження понять *(У)Країна* і *Русь*.
24. *Троя-Іліон*: легенди та дійсність.
25. *Гіперборея*: історико-географічне підґрунтя легенди.
26. Родина *Дьяуса–Зевса–Дива*: міфи та астрономія.
27. Мандри *аргонавтів* та *Одіссея*.
28. *Геракл* і *Гер(ос), Гелон* та *Іліон*.
29. *Колунь — Голунь — Гелон — Іліон* прадавніх слов'ян і греків.
30. Земля та віки *Трояні*.
31. Давньогрецькі колонії Північного Причорномор'я.
32. Чотири легенди Геродота про походження *скіфів*.
33. Історичні відповідності легендам III і IV про походження *скіфів*.
34. Династія *Кеянідів* та похід перського царя Дарія на Скіфію.
35. Слов'янська династія *Киян*.
36. Зв'язки етнокультур Дандарії, Арсанії, Русі в I тис. н. е.
37. Виникнення *Кисва*.
38. Відносини Боспорського царства з Римом та Візантією.

39. Перші християни Русі.
40. Кінець *общинної* й початок *феодальної* Русі.
41. Хрещення Русі.
42. Заповіді *волхвів* (за “Влес-книгою”) у світлі сучасної науки.
43. Взаємозв’язки національних *святинь* — *еліти* — *ідеї*.
44. Позитиви і негативи *общинно-“комуністичної”* традиції слов’ян.
45. Місце *української* культури в системах *слов’янської, індоєвропейської, загальнолюдської* культур.
46. Шляхи розробки української національної ідеї.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Наука історія та її складові.
2. Поняття: праісторія, історія, давня історія.
3. Історико-хронологічні межі давньої України.
4. Дослідники витоків слов’янської етнокультури.
5. Два напрями академічної історіографії.
6. Поява людини загалом і її сучасного антропологічного типу.
7. Як поширювалися культури та впливи?
8. Кам’яна Могила: місцезнаходження та геологія.
9. Дослідження Кам’яної Могили.
10. Зображення, символи, письмена Кам’яної Могили.
11. *Велика неолітична революція.*
12. *Індоєвропейська мовна спільнота.*
13. *Формування індоєвропейської спільноти.*
14. Самоназви “індоєвропейців” та створеної ними держави.
15. Що таке *цивілізація*?
16. Праматері *Інанна* і *Берегиня* та їх датування.
17. Прачоловік *Іма*.
18. Походження *Кий(ан)*.
19. Найперші писемні згадки про Аратту.
20. Археологічні культури, що відображають державу Аратту.
21. Особливості державного устрою Аратти.
22. Етапи розквіту *держави Аратти*, відображені в *трипільській культурі*.
23. *Аратти* I–III — Наддніпрянщини, Закавказзя, Пенджабу.
24. “Всесвітній потоп”. Аратта й Шумер.
25. *Аратти* та *арії*.
26. *Арієзнавство*: наука й політика.
27. Мовні та речові пам’ятки *аріїв*.

28. Формування *арійської спільноти племен* у VI–III тис. до н. е.
29. *Ведичні* міфоритуали курганів степової України.
30. *Дандарія* й *Арсанія* Північного Причорномор'я.
31. Проблема витоків слов'янської історії.
32. Глибини історичної пам'яті слов'ян.
33. Проблема спорідненості *араттів* і *слов'ян* із Трипіллям.
34. Дохристиянська писемність та література слов'ян.
35. Східні походи праслов'ян і слов'ян VI–I тис. до н. е.
36. Західні походи слов'ян III тис. до н. е. — I тис. н. е.
37. Походження понять *(У)Країна* і *Русь*.
38. Витоки легенди про трьох братів — *Кия*, *Щека*, *Хорива*.
39. “Темні віки Європи”.
40. Родина *Дьяуса–Зевса–Диwa*: міфи та астрономія.
41. Гіперборейці *Пелазг*, *Атлант* та інші.
42. *Гіперборей*: історико-географічне підґрунтя легенди.
43. *Троя-Іліон*: легенди та дійсність.
44. Мандрі *аргонавтів* та *Одіссея*.
45. *Геракл* і *Гер(ос)*, *Гелон* та *Іліон*.
46. *Колунь* — *Голунь* — *Гелон* — *Іліон* прадавніх слов'ян та греків.
47. Земля та віки *Трояні*.
48. Етапи формування слов'ян: енети — венеци.
49. Легенда про походження *скотитів*.
50. Скототи та кельти.
51. Хто такі *кіммерійці* та *скіфи*?
52. Скіфія.
53. Давньогрецькі колонії Північного Причорномор'я.
54. Чотири легенди Геродота про походження *скіфів*.
55. Історичні відповідності легендам III і IV про походження скіфів.
56. Династія *Кеянідів* та похід перського царя Дарія на Скіфію.
57. Слов'янська династія *Киян*.
58. Боспорське царство.
59. Відносини Боспорського царства з Римом та Візантією.
60. Виникнення *Кисва*.
61. Венеци, анти, склавини.
62. Вандали.
63. Шлях “*із Варяг в Греки*”.
64. Рюрик, Аскольд і Дір(ос).
65. Хрещення Русі.
66. Кінець *общинної* й початок *феодальної* Русі.

67. Заповіді *волхвів* (за “Влес-книгою”) у світлі сучасної науки.
68. Взаємозв’язки національних *святинь* — *еліти* — *ідеї*.
69. Позитиви і негативи *общинно-“комуністичної”* традиції слов’ян.
70. Місце української культури в системах слов’янської, індоєвропейської, загальнолюдської культур.
71. Шляхи розробки української національної ідеї.
72. Хрестовидна формула *світоладу*.
73. Три положення про *життєдайний* вихід сучасної культури зі *смертоносного* тупика “кінця світу”.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Ажажа В. Г.* Под “колпаком” Иного Разума. — М., 2002.
2. *Акимова Л. И.* Троянский мир в античной мифоритуальной традиции // Сокровища Трои. — М.; Милан, 1996.
3. *Археология Украинской ССР.* — К., 1986. — Т. 1–3.
4. *Асов А. И.* Славянские руны и “Боянов гимн”. — М., 2000.
5. *Біблія.* Святе письмо Старого і Нового Завіту / Пер. П. О. Куліша, І. С. Левицького, Пулюя. — Відень, 1903; К., 2000.
6. *Білоусько О. А.* Україна давня: Євразійський цивілізаційний контекст. — К., 2002.
7. *Васина З.* Украинская летопись одежды. — К., 2003.
8. *Велесова книга* / Пер. і ком. Б. І. Яценко. — К., 1995; Ред. та упоряд. Г. Лозко. — К., 2002.
9. *Вовк С. М., Шилов Ю. О., Наливайко С. І.* Сторінки історії та культури Праукраїни. — Чернівці, 2003.
10. *Українська міфологія* / Упоряд. Войтович В. М. — К., 2002.
11. *Воропай О.* Звичаї нашого народу: У 2 т. — Мюнхен, 1958, 1966; К., 1991.
12. *Гамкрелідзе Т. В., Иванов В. В.* Индоевропейский язык и индоевропейцы. — Тбилиси, 1984.
13. *Геродот.* История. — Л., 1972.
14. *Гладкий В. Д.* Древний мир: Энциклопедический словарь. — М., 2001.
15. *Гомер.* Илиада. Одиссея. — М., 1967.
16. *Гузій В. І.* Золота очеретина. — Бровари, 1997.
17. *Гумилев Л. Н.* Древняя Русь и Великая Степь. — М., 1992.
18. *Гумилев Л. Н.* Ритмы Евразии. Эпохи и цивилизации. — М., 1993.
19. *Давня історія України: У 2 кн.* / Гол. ред. П. П. Толочко. — К., 1995.
20. *Даниленко В. Н.* Энеолит Украины. — К., 1974.

21. *Даниленко В. Н.* Космогония первобытного общества // Начала цивилизации. — М., 1999.
22. *Діалог цивілізацій: нові принципи організації світу* // Матеріали все-світньої конф. — К., 2002.
23. *Дюмезиль Ж.* Верховные боги индоевропейцев. — М., 1986.
24. *Енциклопедія трипільської цивілізації* / Гол. ред. М. Ю. Відейко. — К., 2004. — Т. I–II.
25. *Залізник Л. Л.* Нариси стародавньої історії України. — К., 1994.
26. *Зиньковский К. В., Петренко В. Г.* Погребения с охрой в усатовских могильниках // Советская археология. — М., 1987. — № 4.
27. *Знойко О. П.* Міфи Київської землі та події стародавні. — К., 1989.
28. *Кикешев Н. И.* Прародины и предки. — М., 2003.
29. *Кифишин А. Г.* Геноструктура догреческого и древнегреческого мифа // Образ — смысл в античной культуре. — М., 1990.
30. *Кифишин А. Г.* “Страшный гнев” богов и “исход народа” // Жертвоприношение. — М., 2000.
31. *Кифишин А. Г.* Древнее святилище Каменная Могила. Опыт дешифровки протошумерского архива XII–III тысячелетий до н. э. — К., 2001.
32. *Класен Е. И.* Новые материалы для древнейшей истории славян (...). — М., 1854; СПб., 1995.
33. *Кобилух В. О.* Українські козацькі назви у санскриті. — Львів; К.; Донецьк, 2003.
34. *Кузьмин А. Г.* Начало Руси. — М., 2003.
35. *Кузич-Березовський І.* Оріяна. Кіммерія-Праукраїна. — Детройт, 1979. — Т. 1, 2.
36. *Кульбака В., Качур В.* Соматичні культури бронзового віку півдня Східної Європи. — Маріуполь, 1998.
37. *Лебедев А. Н.* Образование славянского мира. — К., 1997.
38. *Лозко Г. С.* Українське народознавство. — К., 2004.
39. *Мифы народов мира* / Гл. ред. С. А. Токарев. — М., 1991–1992. — Т. 1–2
40. *Михайлов Б. Д.* Петрогліфи Кам'яної Могили. — К., 2004.
41. *Мицик В. Ф.* Священна Країна хліборобів. — К., 2005 (у друці).
42. *Мосенкіс Ю. Л.* Трипільський прасловник української мови. — К., 2001.
43. *Наливайко С. І.* Таємниці розкриває санскрит. — К., 2000.
44. *Наливайко С. І.* Індодарійські таємниці України. — К., 2004.

45. *Нестор*. Повесть временных лет // Полное собр. рус. летописей. — М., 1962–1965.
46. *Николаева Н. А., Сафронов В. А.* Истоки славянской и евразийской мифологии. — М., 1999.
47. *Павленко Ю. В.* История мировой цивилизации. — К., 2002.
48. *Петрук В. І.* Велика Скіфія-Оукраїна. — К., 2001.
49. *Профет Э. К.* Утерянные годы Иисуса. — М., 1999.
50. *Ригведа* / Пер. и коммент. Т. Я. Елизаренкова. — М., 1989, 1999.
51. *Рол Д.* Генезис цивилизации. — М., 2002.
52. *Рыбаков Б. А.* Геродотова Скифия. — М., 1979.
53. *Рыбаков Б. А.* Язычество древних славян. — М., 1981.
54. *Рыбаков Б. А.* Язычество Древней Руси. — М., 1987.
55. *Рыбаков Б. А.* Рождение Руси. — М., 2003.
56. *Саур-могила*. Легенди та перекази Нижньої Наддніпряниці / Упоряд. В. А. Чабаненко. — К., 1990.
57. *Сафронов В. А.* Индоевропейские прародины. — Горький, 1989.
58. *Силенко Л.* МАГА ВІРА. — N. Y.; Toronto, 1979.
59. *Сказы Захарихи* / Ю. П. Миролубов // Собр. соч. — Мюнхен, 1990. — Т. 16.
60. *Скульский А. М.* Спас. — Николаев, 1997.
61. *Славянские Ведаы* // Состав. и коммент. А. А. Асов. — М., 2004.
62. *Слово о плъку Игореве* / Прим. В. В. Німчука. — К., 1985.
63. *Тереножкин А. И.* Киммерийцы. — К., 1976.
64. *Торон В.* Древнейшие известия о Руси. — М., 1997.
65. *Трубачев О. Н.* Indoarica в Северном Причерноморье. — М., 1999.
66. *Трубачев О. Н.* Этногенез и культура древнейших славян. — М., 2002.
67. *Тулаев П. В.* Венеты: предки славян. — М., 2000.
68. *Фрээр Дж.* Золотая ветвь. — М., 1983.
69. *Фурдуй Р. С.* Прелесть тайны. — К., 2001.
70. *Харченко П. А.* Тригнозис. Начала тринітарних знань. — К., 1998.
71. *Цуканов Б. И.* Время в психике человека. — Одесса, 2000.
72. *Черепанова С. О.* Проблема людини в українському мистецтві. — Львів, 2001.
73. *Чертков А. Д.* О языке пеласгов, населивших Италию, и сравнение его с древнеславянским. — М., 1855.
74. *Чмыхов Н. А.* Истоки язычества Руси. — К., 1990.
75. *Чмыхов М. О., Кравченко Н. М., Черняков І. Т.* Археологія та стародавня історія України. — К., 1992.

76. *Чумарна М. І.* З початку світу. — Львів, 1996.
77. *Шавли Й.* Венеты: наши давние предки. — М., 2003.
78. *Шилов Ю. А.* Прародина ариев: История, обряды и мифы. — К., 1995.
79. *Шилов Ю. О.* Джерела витоків української етнокультури XIX тис. до н. е. — II тис. н. е. — К., 2002.
80. *Шилов Ю. О.* Праслов'янська Аратта. — К., 2003.
81. *Шилов Ю. А.* Истоки славянской цивилизации. — К., 2004.
82. *Шилов Ю. А.* Край ушедших лет. — К., 2004.
83. *Шюре Э.* Великие посвященные. — Калуга, 1914; М., 1990.
84. *Щокін Г. В.* Людство і віра. — К., 2002.
85. *Clark G., Mellaart J., @.* The Dawn of Civilization. — London, 1961.
86. *Gimbutas M.* The Gods and Goddesses of Old Europe 7000 to 3500 B. C. — London, 1967.
87. *Mellaart J. J.* Çatal-Hüyük. The Neolithic Town in Anatolia. — London, 1967.
88. *Rohl D.* Legend the Genesis of Civilization. — London, 1998.
89. *Wood J. E.* Sun, Moon an standing Stones. — London, 1978.
90. *Waddell L. A.* The Makers of Civilization in Race @ History. — Delhi, 1968.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Україна в контексті світової цивілізації”	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Україна в контексті світової цивілізації”	6
Вказівки до виконання реферату	16
Теми рефератів (контрольних робіт).....	17
Контрольні питання.....	18
Список рекомендованої літератури.....	20

Відповідальний за випуск
Редактор
Комп’ютерне верстання

Н. Г. Потапенко
О. Б. Лисицька
Т. Г. Замура

Зам. № ВКЦ-2088

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП